

Bomo občudovali le še plastične cvetove?

Ogrožena velikonočnica in encijan

Leto dni zatem, ko je Franc Jožef 28. maja 1898 podpisal zakon o zaščiti planike in Blagajevga volčina, je Janez Rekar iz Mojstrane "radi ruvanja planik" šest ur preživel v zaporu, o čemer je pisal tudi *Planinski vestnik* (november 1899). Sto dvajset let pozneje pa sta dve skoraj simbolni slovenski zavarovani cvetici, uvrščeni na Rdeči seznam ogroženih rastlinskih vrst – velikonočnica na Boču in v Boletini pri Ponikvi ter Clusijev svišč ali encijan na Lovrencu pri Lisci – pred izginotjem.

Velikonočnico na Boču danes najbolj ogrožajo obiskovalci s fotoaparati na pametnih telefonih in psi, ki pomendrajajo cvetove in jih tudi jedo.
Foto: Ivan Borovnik

Tako je ob razcvetanju velikonočnice ter v pričakovanju cvetenja encijana in drugih zavarovanih rastlinskih vrst Planinska zveza Slovenije (PZS) v začetku marca pripravila novinarsko konferenco, na kateri so o zaskrbljujočem stanju in morebitnih ukrepih spregovorili Jože Rován, predsednik PZS, Dušan Klenovšek, strokovni svetovalec Komisije za varstvo gorske narave (KVGn) PZS in gorski stražar Planinskega društva (PD) Lisca Sevnica, Ivan Borovnik, načelnik odseka za varstvo gorske narave pri PD Poljčane, Zlatko Zevnik, predsednik Turistično olepševalnega društva (TOD) Ponikva, in mag. Uršula Belaj, višja kriminalistična inšpektorica specialistka z Uprave kriminalistične policije GPU.

Da so slovenske gore raj za plenilce gorskega cvetja, je odmevalo ob primeru Angleža Toma Mitchella

leta 2013, podjetnega lovca na rastline.¹ Oktobra leta 2017 pa so na Lovrencu opazili neverjetnih šestdeset izkopanih mest plenjenja encijana, kar kaže na organizirano ropanje te zavarovane rastline, kar je kaznivo dejanje, policija pa storilcev (še) ni našla. Velikonočnica v Boletini in na Boču je cvetela marca, sicer jo je najti le še na štirih rastiščih v Sloveniji, Clusijev svišč na Lovrencu cveti aprila. PZS skupaj z društvi želi pri ohranjanju narave, tudi velikonočnice in Clusijevega svišča, delovati predvsem preventivno – z vzgojo, usposabljanjem in ozaveščanjem. Slovensko planinsko društvo je bilo pobudnik za ustanovitev Alpskega varstvenega parka, predhodnika Triglavskega narodnega parka, leta 1954 je bila na pobudo dr. Angele Piskernik ustanovljena gorska straža, v obdobju 1998–2001 je PZS varstvo gorske narave nadgradila s programom varuh gorske narave in tako pridobila status društva, ki deluje v javnem interesu na področju ohranjanja narave.

Več kot tristo varuhov gorske narave, več kot sedemsto gorskih stražarjev in drugi naravovarstveno angažirani planinci so povezani v KVGn PZS, njeno poslanstvo pa je skrb za varstvo gorske narave s pomočjo vzgoje, usposabljanja in ozaveščanja tako v planinski organizaciji kot širše, zlasti med drugimi obiskovalci gorskega sveta. "Problematika varstva narave se je z leti spreminjala, skrb za gorsko cvetje pa je stalnica v naših prizadevanjih. Gorsko cvetje je sestavni del gorske narave, pomemben del njegove biotske pestrosti in raznovrstnosti, zato ga moramo ohranяти. Raste v izjemno zahtevnih pogojih naših gora, zato je redko in ogroženo. V planinski zvezi želimo delovati predvsem preventivno, torej z vzgojo, usposabljanjem in ozaveščanjem, kar edino rodi rezultate na dolgi rok. Žal to včasih ni dovolj, tedaj je potrebna pomoč inšpekcije in policije," poudarja Jože Rován, predsednik PZS.

¹ Klenovšek, D. Ropanje gorskih zakladov. *Planinski vestnik*. 2014, št. 3, str. 65.

Velikonočnico z gosto dlakavim, zvončastim cvetom vijolične barve so domačini občudovali v Boletini pri Ponikvi, ki je s slabima dvema hektarjema največje od štirih danes znanih rastišč te cvetice v Sloveniji, že pred zaščito sredi devetdesetih let, a takratni lastniki zemljišča niso imeli veliko posluha za njeno zaščito. "To se je začelo celovito urejati leta 2006, ko je občina odkupila celotno zemljišče rastišča in prek razpisa oddala koncesijo urejanja, vzdrževanja in informiranja TOD Ponikva. Število velikonočnic se giblje med osemsto in tisoč sedemsto primerki. Prostovoljci v času cvetenja postavimo zaščitno vrvično ograjo in informacijski kiosk za dežurstvo ter vodimo, informiramo in pazimo na dogajanje na rastišču ob sobotah in nedeljah, ob najavi pa vodimo skupine obiskovalcev tudi med tednom," razloži Zlatko Zevnik, predsednik TOD Ponikva. Člani društva poleti in jeseni zemljišče uredijo, da ob robovih ne prihaja do zaraščanja travne površine.

"Na Boču se velikonočnica pojavlja na treh, od leta 1991 zaščiteneh rastiščih. Nekdaj je bilo videti okrog tisoč cvetov, v zadnjem desetletju pa jih je na vseh treh rastiščih le okrog tristo," omeni Ivan Borovnik iz PD Poljčane. Že desetletja si prizadevajo za ohranitev te zavarovane rastline in že trideset let postavljajo lesene ograje, oglasne in opozorilne table, izmenjujejo se pri varovanju, kjer sodeluje štirideset prostovoljcev – gorskih stražarjev, varuhov gorske narave in planincev tamkajšnjih planinskih društev. Že pred dvajsetimi leti so opazili izkopane cele rastline, skupaj s koreniko in zemljo, z rastišč so plenili celo semena, kar je danes redko, so pa še druge težave. Na zmanjšano število cvetic vplivajo tudi klimatske spremembe, neustrezna kislota tal, zaraščanje z resjem in mahom. Rastlini škodijo mile zime z manj snega, znižalo se je število oprasačevalcev. Pri umetnem zasajanju so ugotovili, da je uspešno le v desetih odstotkih. "Današnji problem na rastišču pa so obiskovalci, ne planinci. Zadnja leta obišče Boč in rastišče v času cvetenja do tri tisoč obiskovalcev. Zaradi pametnih telefonov z zmogljivimi fotoaparati vstopajo na rastišče in pohodijo ali odlomijo majhne popke cvetov. Drugi problem pa so psi, ki brez nadzora prosto vstopajo in celo jedo cvetove velikonočnic," pravi Borovnik. Cvet velikonočnice, ki je brez vonja in grenkega okusa, pa vsebuje strup anemonin, ki hromi osrednje živčevje.

V visokogorju je Clusijev svišč ali ljudsko encijan skupaj s planiko, avrikljem in slečem ena njegovih simbolnih rastlin. Avseniki so se mu poklonili v pesmi *Tam kjer murke cveto*. Na Lovrencu (711 m) pri Lisici in sosednjem Velikem Kozju (993 m) pa uspeva na nižji nadmorski višini. "Izkopavanje, predvsem pa opuščanje košnje, gnojenje in paša na travnikih so razlogi, da se je ohranil le na nekaj lokacijah. Za ohranitev na najbolj znani lokaciji okoli cerkve sv. Lovrenca so zaslužni predvsem planinci," pravi Dušan Klenovšek, varuh gorske narave PD Lisca Sevnica. Rastišče Clusijevega svišča na Lovrencu je botanični naravni spomenik, planinci so postavili informativne table in

leseno ograjo, nato pa so v času cvetenja uvedli še fizično varovanje in leta 2017 razstavo o naravi tega območja. Vse aktivnosti poleg prostovoljnih gorskih stražarjev in varuhov gorske narave izvajajo še zaposleni v Javnem zavodu Kozjanski park. A kot opazajo, ne pomagajo ne zakonodaja, ograja in medijsko opozarjanje ne ozaveščanje, saj encijan še vedno izginja. Obiskovalci plenijo encijanovo koreniko za pripravo alkoholne pijače (čeprav naj bi se jo pripravilo iz korenike rumenega svišča oz. košutnika), čedalje večkrat plenijo kar celotne cvetlice, da bi jih zasadili v domačih skalnjakih in na grobovih. Tudi presajanje se ne obnese – Clusijev svišč v letu dni žalostno propade. Kot pravi Klenovšek, je vsako leto po cvetenju opaziti izkopane luknje. Kljub vsem prizadevanjem, da bi encijan na Lovrencu ohranili, ga je čedalje manj. "Bliža se stoletnica (leta 2022) zakonsko urejenega varovanja Clusijevega svišča. Bomo morali ob tem za zadovoljne poglede obiskovalcev na kraljevsko modrino predhodno 'posaditi' plastične cvetove? Navzven se deklariramo kot zelena dežela, z visokim odstotkom naravovarstveno ozaveščenih ljudi. Žal samo na deklarativni ravni, v praksi smo daleč od tega," je kritičen Klenovšek, strokovni svetovalec KVG.N.

Policija v zvezi z zavarovanimi vrstami rastlin obravnava kaznivo dejanje *Nezakonito ravnanje z zaščitnimi živalmi in rastlinami*; če gre za poškodovanje ali uničenje območja, ki je razglašeno za zavarovano območje ali habitat določene zavarovane vrste rastlin, pa kaznivo dejanje *Poškodovanje ali uničenje stvari, ki so posebnega kulturnega pomena ali naravne vrednote*. Storilcem takih dejanj grozi kazen do treh, petih ali celo osmih let zapor. Primere policija največkrat začne na podlagi prijav posameznikov in društev ter jih obravnava skladno z zakonodajo, zato poziva posameznike in društva, naj v primeru prijav policijskim enotam posredujejo konkretne podatke. "Policija bo podatke preverila in v nadaljevanju ukrepala na podlagi zakonskih določil in stroke," poziva višja kriminalistična inšpektorica specialistka Belajeva. ●

Clusijev svišč
Foto: Dušan
Klenovšek

Clusijev svišč je
simbol Komisije
za varstvo gorske
narave PZS.